

СТАНОВИЩЕ

За дисертационния труд на Цветелинка Тошева Драганова на тема „Образованието по литература във втория гимназиален етап на средното училище“ за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по докторска програма „Методика на обучението по литература“, професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по..., област на висше образование: 1. Педагогически науки

Научен ръководител: проф. д-р Теменуга Тенева

Определен съм за автор на становище за дисертационния труд на Цветелинка Тошева Драганова със заповед № РД 16-113 от 15.07.2026 г. на Ректора на ШУ „Епископ Константин Преславски“. Всички процедури по докторската програма и по дисертационния труд са спазени.

Цветанка Драганова завършва през 1995 г. българска филология с втора специалност културология в СУ „Св. Климент Охридски“. Дългогодишен преподавател е по български език и литература във ФЕГ "Антоан дьо Сент-Екзюпери" в Пловдив. Макар да отбелязва, че е писала дисертационния си труд в последните четири години, тя заявява проблематиката още през 2010 г. с интересната статия „Бай Ганьо от Алеко Константинов и езикът на сцената на историята“, в която се откроява нестандартният ѝ подход в обучението по литература. В изследването си „Историята в текстовете от националния литературен канон: начин на употреба“ тя проявява уменията си да откроява явленията концептуално при една забележителна симбиоза на теория и практика. Трайният интерес към взаимовръзката история и литература я води от конкретиката към системния подход, използван пълноценно в дисертационния ѝ труд. Цветелинка Драганова е със сериозен педагогически стаж, който тежи като години и като дейности. Тя си е

изградила свой стил, чрез който провокира регламентираността на педагогическия процес с артистичност и с хубаво чувство за хумор и Оскар-Уайлдовско остроумие. На въпроса „Какво са книгите за теб? Тя отговаря: „Неустойим похитител на времето ми. Съблазън, работа, опит за утеха. Причина да нося огромни дамски чанти и да укорявам деца. Начин да запълня неловко мълчание.“ Това не е просто отговор, а усмивка, в която има добронамереност, сърцатост и светлина.

Дисертационният труд на Цветелинка Драганова се състои от три глави, добре разположени с оглед балансирането на теория и практика, с богата библиография, която съдържа изследвания, сборници, статии и електронни публикации. В приложение са поместени материалите, които е ползвала в експерименталната си практика, както и анкетата „Гласът на учителя по литература“. Въпросите в тази анкета са много добре структурирани и заслужават специално внимание. Общият обем на труда е 237 страници. Ясно са поставени целите, методите и научната хипотеза. Според спецификата си изследването има интердисциплинарен и интертекстуален характер, който поставя отново въпроса за същността на методиката на обучението по литература, в която се пресичат различните подходи към изкуството – културологичния, социологичния и историческия. И този синтез на методи, възгледи и концепции е напълно основателен, тъй като става въпрос за проблемно-тематичното представяне на учебното съдържание в 11. и 12. клас.

В първа глава „Контексти на литературнообразователния дискурс“ е направен аналитичен и системен преглед на теориите, свързани с радикалната промяна на съвременната културна ситуация в глобален план. Вече не се пише за традиции, а за трансформации, тъй като промяната на четенето като „базисна културна практика“ засяга обучението по литература до степен на преобразяване. Особено сполучлив е начина, по който Цв.

Драганова въвежда отделните теории в областта на културологията, философията, литературознанието и методиката на литературното образование. Тя ги групира според отделните тенденции и направления, след което си избира ключово изследване или концепция, което откроява, за да представи чрез него настъпилите цивилизационни промени. Така е постъпила с теорията за „течната модерност“ на Зигмунд Бауман. Докторантката отделя специално внимание на световната криза на хуманитарните науки и изкуствата, подчинени на икономическите потребности и се позовава на изследването на Наталия Христова, но в целия този ред на съотнасяния, които естествено водят до проблема за четенето и възприемането, някак си е пропусната педагогиката. Дали технологиите не я обезсмислиха, тъй като те, идвайки отвъд училището, не могат да бъдат управлявани. Педагогиката веднъж сътвори чудото в началото на 20. век при ускорената индустриализация на обществото чрез едно явление, което Ортега-и-гасет нарече „икономия на образованието“ – направи функционална за образованието огромната информация от отделните науки. Днес обаче скоростта на технологиите родиха насладата от фрагментарността, за сметка на системата. Педагогиката престана да бъде строгата майка на науките, за да отгледа чрез тях децата. Дори и методите вече имат пъргавината на технологиите, но не и дълбинните противоречия, породени от диалогичността. Тъкмо това е успяла да види и да осъзнае в научното си дирене дипломантката, за да изведе на преден план дефицитите в обучението по литература. Сградата на образованието е превзета от икономиката. „Спояващите наративи – отбелязва Цв. Драганова, – върху които досега се е опирала вдъхновяващата мощ на авторитетите, се разпадат, изместени от демонстрацията и подражателството, от принципа „Спрете да разказвате – покажете ни!“. Епохата на иронията е отминала, отменена от епохата на очарованието, в която видимостта е изведена в ранг на единствена реалност“ (с.11). Във време на глобални промени и кризи

въпросите стават отговори. От тази възможност се възползва и докторантката, тъй като тя има достатъчен педагогически стаж, за да види, кое е голямото в „две“ и кое е малкото в „двеста“. „На тези въпроси едва ли може да се отговори сега, но да се размишлява по тях и да се търсят пътеки, по неизбежност тесни, със сигурност е вълнуващо. В това виждаме една от задачите на образованието по литература в училище, в която се открива триединството на етоса, пѳтоса и логоса му“ (с.23).

Във втора глава „Към някои системни дефицити на учебните програми и учебното съдържание по литература“ е осъществен функционален анализ на учебните програми и учебниците за 11. и 12. клас. Като давам висока оценка на направеното и като приветствам критическия подход при изясняване същността и структурата на учебниците, както и умелия сравнителен анализ, аз лично съм примамен от „Историческото като концепт и контекст в гимназиалните учебни програми по литература“. Тази част от втора глава издава вътрешната природа на докторантката и нейната ясна нагласа да чувства, онова което знае. Историята и литературата са двете деца на времето-майка и способността на Цв. Драганова да ги събира, открива богат кръг от възможности, особено в 11. и 12. клас. Именно в тази връзка тя поставя въпроса за дефицитите, един от които според нея е „в познанията за периода 1944 – 1989, които, ако не се компенсират, обричат работата с творби като „Балкански синдром“ и „Честен кръст“ например на неуспех“ (с.82). Аз съм съгласен с това виждане на Цв. Драганова, но си мисля, че този дефицит е свързан с другия – дефицита на хумор, особено в 12. клас. Без хумора нито една епоха не може да познае себе си, а това важи и за човека. Интересно е решението на авторката да свърже „Задочни репортажи“ на Георги Марков с фрагменти от комедията „Балкански синдром“ на Станислав Стратиев (с.86 виж и с.101). Финалните разсъждения в тази част са същински манифест за присъствието на историчното, което „трябва да влезе през вратата в българското училище с

ясното съзнание, че за сложното не бива да се говори просто“ (с.87). Пък аз си мисля, че за знанията и възможностите, с които разполага, Цв. Драганова, трябва да отвори по-широко собствената си изследователска врата за проблемите на историята и литературата.

Трета глава „Литературнообразователният дискурс и изграждането на компетентности – теоретични и приложни аспекти“ е литературоведска, тъй като засяга проблема за жанра и методическа по своята практическа приложимост. Цв. Драганова е безспорно права като отбелязва, че проблемно-тематичния принцип на организиране на учебното съдържание открива нови перспективи в работата с природата на изучаваните текстове“ и разбира се с жанровата им характеристика. В този смисъл тя смята, че „Формирането на читателска култура е невъзможно без познаването на жанровата парадигма“ (с.109). В практическата си работа авторката обаче не пропуска контекста при осмисляне на жанра, защото при значимите текстове жанровете са същност, която често се твори отвъд себе си. Такива са например одите от „Епопея на забравените“ на Иван Вазов. Именно тази способност на Цв. Драганова да даде на концепциите си методически работни измерения, прави функционални за обучението решенията ѝ. Тя умее да приплъзва правилото и то така, че да намери ученика с неговата индивидуална нагласа. Изборът на одата „Паисий“ на Иван Вазов е доста удачна, тъй като тя е от малкото творби (другата е „Левски“) при която нямаме разколебаване на жанра. Учениците са осъзнали, че „творбата отговаря напълно на жанровите характеристики на одата“ (с.112). Подходът ѝ обаче към „Бай Ганьо журналист“ на Алеко Константинов е друг, защото фейлетонът е от най-отворените жанрове – неговите врати никога не се затварят. Затова и авторката е намерила вярното решение с постигане на „умението да се проблематизира изборът на жанр, отношението между различните конвенции и художествения модел на света“ (с.113). Оценявам високо учебните задачи за съпоставителна интерпретация, които по

същество са междутекстовост в действие. Не е случайно, че авторката е почитателка на Никола Георгиев. Големият плюс на съпоставителната интерпретация Цв. Драганова открива във възможността „учителят сам, успоредно с нормативно зададеното учебно съдържание, да избира и предлага текстове, да очертава асоциативни полета и да съставя разнородни задачи.“ Нещо повече, тя счита, че „Тази свобода е уникална възможност, която образованието по литература не е познавало до момента.“ На този етап съм лек скептик доколко учителят ще се възползва от нея.

Цв. Драганова умее да намира невралгичните моменти в обучението по литература и да търси модели за тяхното преодоляване. Особено работно при изясняване особеностите на есето е идеята и съответно учебните задачи за „интегриране на литературни компетентности в ученическите есета“;. Резултатите са доста обнадеждаващи. Не приемам обаче чрез „Бай Ганьо“ на Алеко Константинов да се твори у учениците „гражданскообразователен потенциал“. Сатириците са едностранчиви, макар че, както отбелязва Самърсет Моъм, в своята едностранчивост могат да бъдат гениални. Разбира се за тезата си авторката е привела необходимите аргументи и важните разночетения (с.164). Но трябва най-после да уважим желанието на Алеко след издаването на книгата през 1895 г. да бъде друг. Днес учениците не се смеят на бай Ганьо, а ние го преподаваме сякаш плачем.

Анкетата с учителите е много добре подготвена и проведена. Анализът ѝ предизвиква много размисли, особено споделените мнения, че учебната програма по литература не е функционална за различните типове училища (с.193, 196). Стар проблем, решаването на който авторката вижда в свободата на учителя да ползва различни текстове.

Приносните моменти на дисертацията са коректно посочени в края на труда и ги приемам като отразяващи вярно същността и функционалността на дисертацията за обучението по литература.

Като имам предвид постигнатото от Цветелинка Тошева Драганова в

дисертационния труд предлагам и ще гласувам да ѝ бъде присъдена образователна и научна степен „доктор“ по докторска програма „Методика на обучението по литература“, професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по..., област на висше образование: 1. Педагогически науки.

Проф. д-р Радослав Радев

проф. д-р Радослав Радев